

Spis treści

Podziękowania.....	9
--------------------	---

Wstęp.....	11
------------	----

Rozdział 1

Rozwój lokalny i jego ponadlokalne własności	17
---	-----------

1.1. Fordyzm i jego kryzys	17
----------------------------------	----

1.2. Postfordyzm, lokalizm i nowy lokalizm.....	24
---	----

1.3. Lokalność, obszar i układ lokalny	33
--	----

1.4. Pojęcie rozwoju społeczno-gospodarczego	35
--	----

1.5. Rozwój lokalny w perspektywie lokalnej jako wzorzec procesu	39
--	----

1.6. Rozwój lokalny w perspektywie lokalnej jako rzeczywisty proces i jego stan.....	53
--	----

1.7. Rozwój lokalny w perspektywie ponadlokalnej jako wzorzec procesu	55
---	----

1.8. Rozwój lokalny w perspektywie ponadlokalnej jako rzeczywisty proces i jego stan.....	57
---	----

1.9. Typologia ponadlokalnych relacji układu lokalnego warunkujących rozwój lokalny	61
---	----

Rozdział 2

Implementacja koncepcji rozwoju lokalnego i jej ponadlokalna perspektywa	67
---	-----------

2.1. Lokalna polityka rozwoju lokalnego i jej podmioty.....	67
---	----

2.2. Ponadlokalne polityki rozwoju lokalnego i ich podmioty.....	71
--	----

2.3. Gminne zarządzanie rozwojem lokalnym	77
---	----

2.4. Procesy gminnego zarządzania rozwojem lokalnym.....	81
--	----

2.5. Motywy i koncepcja podejścia strategicznego do zarządzania rozwojem lokalnym	86
---	----

2.6. Cechy gminnego zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym związane z ponadlokalnymi relacjami układu lokalnego	94
---	----

2.7. Pojęcie i znaczenie ponadlokalnej perspektywy gminnego zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym.....	100
---	-----

Rozdział 3

Przesłanki i przebieg badań ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym małych miast.....	103
3.1. Stan i przesłanki badań ponadlokalnej perspektywy zarządzania rozwojem lokalnym oraz motywy badań dziedzinowych	103
3.2. Małe miasta i ponadlokalne przyczyny ich współczesnej sytuacji.....	110
3.3. Zainteresowanie ponadlokalnymi relacjami małych miast.....	116
3.4. Cele, obiekty, strategia, metody i techniki badań oraz źródła informacji.....	121
3.5. Próba i alokacja ilościowych metod badań.....	131
3.6. Pytania i narzędzia badawcze oraz przebieg badań.....	137

Rozdział 4

Wyniki badań ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym małych miast.....	142
4.1. Postrzeganie relacji waloryzacji oraz egzogeniczna użyteczność i pozycjonalność zarządzania	142
4.2. Postrzeganie relacji animacji i neoendogeniczna absorpcyjność zarządzania	164
4.3. Postrzeganie relacji supresji i protekcyjność zarządzania	198
4.4. Postrzeganie relacji deprecjacji i retencyjność zarządzania	215
4.5. Służebność ponadlokalna zarządzania.....	225
4.6. Ogólne postrzeganie otoczenia i własnej roli w kształtowaniu ponadlokalnych relacji miasta	228

Rozdział 5

Wnioski, zalecenia i dalsze badania	237
5.1. Ogólna charakterystyka ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym małych miast	237
5.2. Doskonalenie ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym małych miast.....	242
5.3. Przydatność i warunki wykorzystania wybranych źródeł informacji, metod i technik badań w diagnozowaniu ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym	253
5.4. Kierunki i cele dalszych badań ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym	255
Zakończenie	258

Załączniki.....	261
Literatura.....	291
Spis rysunków.....	316
Spis wykresów.....	317
Spis tabel.....	318
Summary.....	319

Podziękowania

Do powstania tej książki przyczyniło się wiele osób, którym pragnę za to podziękować. W pierwszej kolejności dziękuję moim kierownikom i mentorom, którymi byli dr hab. prof. UE Ryszard Brol i prof. zw. dr hab. Danuta Strahl. Oboje włączali mnie w projekty badawcze i wdrożeniowe, rozwijające mój warsztat naukowy, a także wspierali mnie w pisaniu tej książki. Dziękuję również jej recenzentom. Ich cenne uwagi pozwoliły mi ją udoskonalić. Podziękowania adresuję także do burmistrzów, którzy udzielili mi wywiadów, stanowiących element badań opisanych w tej książce. Poświęcili temu wiele czasu i uwagi oraz obdarzyli mnie zaufaniem, przekazując cenne informacje. Wyrazy wdzięczności kieruję również do władz i pracowników samorządowych, z którymi przez dwie dekady tworzyłem i wdrażałem strategie rozwoju kilkudziesięciu gmin, powiatów i województw. Dzięki nim mogłem zdobywać profesjonalne, samorządowe doświadczenie i prowadzić obserwacje wykorzystane w tej książce. Dziękuję też moim przyjaciółom z Katedry Gospodarki Regionalnej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Nasze wieloletnie, inspirujące dyskusje o samorządach, politykach rozwoju i zjawiskach ogólnoswiatowych nie pozostały bez wpływu na tę książkę. Szczególne podziękowania składam mojej rodzinie i pozostałym, bliskim osobom, które wspierały mnie podczas jej pisania, dzieląc się ze mną swą energią i optymizmem.

Wstęp

Lokalizm, jako międzynarodowy nurt intelektualno-organizacyjny, jest trwale i wieloaspektowo obecny zarówno w teorii, jak i w sferze realnej. Od półwiecza następuje jego rozwój. Pierwotnie lokalizm stanowił reakcję na wady fordowskiego paradygmatu rozwoju, dominującego w połowie XX w. w skali globalnej. Polegał wtedy na poszukiwaniach nowego, lepszego modelu rozwoju społeczno-gospodarczego, opartego na podmiotowo traktowanych społecznościach i zasobach lokalnych. W ostatnich dekadach lokalizm obejmował formułowanie doskonalących odpowiedzi na sukcesy i porażki pierwszych, systemowych aplikacji jego idei na falę nowych, ponadlokalnych uwarunkowań rozwoju i na nowe kryteria oceny rozwoju. Współcześnie kładzie akcent na ponadlokalną integrację procesów rozwoju lokalnego, ich zrównoważenie i mobilizację endogenicznych czynników rozwoju. Dzięki temu aktualna postać lokalizmu uznawana jest za zaawansowaną i nazywana jest czasem nowym lokalizmem. Jego zagadnienia są dziś przedmiotem światowego zainteresowania nauk ekonomicznych, społecznych, prawnych i humanistycznych.

W Polsce przełomowym aktem implementacji koncepcji pierwotnego lokalizmu, w szczególności paradygmatu rozwoju lokalnego, była reforma samorządowa z 1990 r. Stanowiła ona element transformacji systemowej kraju, zgodny z reorientacją doktrynalno-polityczną, z postfordowskimi przemianami cywilizacyjnymi i z konwersją szeroko rozumianych wartości. Reforma ta obejmowała upodmiotowienie społeczności lokalnych, połączone ze znaczną decentralizacją na poziom lokalny publicznych zadań, władzy, kompetencji, finansów i odpowiedzialności. Dopełniły ją regulacje prawne, które nadeszły w następnych latach. W ten sposób stworzone zostały samorządy gminne, a ich władze z mocy prawa uczyniono kreatorami lokalnych procesów rozwoju. Początkowo władze gmin koncentrowały się na organizacji podstawowych instytucji samorządowych i realizacji zadań ustawowych. Wkrótce jednak ich działalność poszerzyła się i stała się złożona.

Różnorodność aktywności społecznych, gospodarczych i środowiskowych, liczebność i złożoność wyzwań, w tym oczekiwań mieszkańców, a także limity posiadanych zasobów już w połowie lat 90. skierowały najaktywniejsze władze gminne ku koncepcjom zarządzania strategicznego. Mimo iż nie zobowiązywało do tego prawo, zaczęły powstawać pierwsze strategie rozwoju gmin, rozumianych jako układy lokalne, czyli związki społeczności i materialnych oraz niematerialnych zasobów lokalnych, posiadające funkcje wewnętrzne i zewnętrzne, a nie tylko jako struktury samorządowe. Korzystano przy tym głównie z dorobku teorii zarządzania przedsiębiorstwem, doświadczeń samorządów zagranicznych i koncepcji polskich naukowców. Popularyzacji gminnych strategii sprzyjały obiecujące rezultaty ich pierwszych aplikacji, ponadlokal-

ne programy wsparcia ich budowy, a także kryteria dystrybucji środków pomocowych preferujące gminy, które je posiadają. Sprzyjała im także moda na gminne planowanie strategiczne, często związana z dążeniami do kreacji korzystnego wizerunku władz lokalnych. Formalnie przyjętą strategię rozwoju ma dziś większość polskich gmin. Prócz nich część władz gminnych, zwłaszcza osoby pełniące funkcje organów wykonawczych, tworzy i stosuje nieformalne strategie rozwoju. Nie mają one postaci dokumentów, lecz formę mniej lub bardziej spójnych, osobistych lub grupowych koncepcji rozwoju gminy.

Ponadlokalne podmioty, osoby i wartości, to znaczy władze, firmy, zbiorowości społeczne, infrastruktura, technologie, informacje, idee, produkty, usługi i inne, są kluczowymi czynnikami inicjacji, przebiegu i wygasania korzystnych oraz niekorzystnych zmian układów lokalnych. Rodzaj i kierunek zmian danego układu lokalnego zależą jednak nie tylko od jego endogenicznych cech, np. kopaliny, położenia, ekosystemów, infrastruktury, ale także od zbiorowych reakcji jego społeczności na te czynniki, a szczególnie od reakcji jego samorządu, czyli gminy. Tymczasem praktyka samorządowa i nauka, odnosząc się do strategii rozwoju gminy, a więc do zarządzania strategicznego rozwojem w skali lokalnej, koncentrują się na zagadnieniach diagnostycznych, analitycznych, formalno-prawnych, finansowych, organizacyjnych, wdrożeniowych i ewaluacyjnych. Znacznie mniej uwagi przywiązuje się do spójności tego zarządzania z cechami rozwoju lokalnego, wśród których nowy lokalizm akcentuje właśnie ponadlokalne relacje układów lokalnych i ich wkład w ponadlokalne procesy rozwoju. W pierwotnym efekcie zarządzanie to jest wobec ponadlokalnych relacji nadmiernie zestandaryzowane, pasywne, zamknięte, a nawet obojętne, podczas gdy powinno być wielowymiarowo aktywne, kreatywno-symbiotyczne i defensywno-reaktywne. W efekcie wtórnym takie zarządzanie ma niską zdolność do kreowania rozwoju lokalnego. Nie dzieje się tak zawsze i we wszystkich gminach. Praktyka dostarcza przykładów strategicznych działań dobrze ukierunkowanych wobec ponadlokalności, przynoszących silne i długotrwałe impulsy rozwojowe, nie ograniczające się tylko do wymiaru lokalnego, ale składające się również na procesy ponadlokalne.

Opisaną sytuację dopełnia fakt, że nie dokonano dotąd typologii ponadlokalnych relacji układu lokalnego z punktu widzenia ich wpływu na rozwój lokalny ani specyfikacji pożądanych cech zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym odnoszących się do tych relacji. Nie podejmowano również badań ujawniających, jakie jest współczesne, strategiczne podejście władz gminnych do tych relacji. Tymczasem istnieją ku temu ważne przesłanki. Specyfikowanie i omawianie pożądanych cech to budowa bazy odniesienia, na podstawie której władze lokalne mogą doskonalić prowadzone zarządzanie. Podobnie można wykorzystać wyniki badań identyfikujących strategiczne, typowe i unikalne postawy innych władz lokalnych wobec ponadlokalności. Z kolei dla władz ponadlokalnych wyniki takich badań mogą stanowić bodźce i podstawę informacyjną do zmian prowadzonych przez nie polityk rozwoju. Dotyczy to szczególnie władz państwowych, które decydują o prawnych, finansowych i innych realiach funkcjonowania samorządów lokalnych, a zatem warunkują zakres i jakość gminnego za-

rządzenia. Apele o takie zmiany narastają od kilku lat. We wtórnym, łącznym efekcie lokalne i ponadlokalne działania podjęte na podstawie wyników omawianych badań mogą przyczynić się do dynamizacji rozwoju lokalnego i ponadlokalnego, których beneficjentami są społeczeństwo, gospodarka i środowisko całego kraju. Wyniki takich badań mogą być użyteczne również za granicą, zwłaszcza w krajach stojących przed wyzwaniami decentralizacji władzy i polityki rozwoju. Mogą posłużyć jako źródła badawczo-aplikacyjnych inspiracji i porównawcza baza rezultatów osiągniętych w Polsce. Badania strategicznego postrzegania i kształtowania przez władze lokalne ponadlokalnych relacji zarządzanych przez nie gmin mogą również wzbogacić naukę o zarządzaniu. Poszerzą one wiedzę o realnej sferze zarządzania rozwojem lokalnym. Pozwolą uzupełnić zbiór pożądanых cech tego zarządzania, a także projektować i testować nowe czynności zarządcze oraz udoskonalić dydaktykę i konsultingowe wsparcie władz publicznych. Umożliwią również weryfikację przydatności i określenie warunków wykorzystania w tego typu badaniach różnych metod, technik i narzędzi badawczych, a także źródeł informacji.

Biorąc pod uwagę opisane wyzwania, autor przeprowadził badania dające na nie odpowiedź. Prace rozpoczęto od redefinicji rozwoju lokalnego uznając, że współczesna treść tej kategorii powinna być punktem wyjścia w określaniu wymogów i badaniu gminnego zarządzania rozwojem lokalnym. Aby tego dokonać, w pierwszej kolejności przeprowadzono retrospekcję globalnej ewolucji społeczno-gospodarczej, przemian kryteriów oceny rozwoju, decentralizacji polityk rozwoju, transformacji fordowskiego paradygmatu rozwoju w postfordowski, a także lokalizmu w nowy lokalizm. Nakreślono w ten sposób światowy kontekst, w którym wyewoluowały współczesne poglądy na rozwój lokalny. Następnie dokonano przeglądu definicji rozwoju lokalnego, proponowanych w literaturze polskiej i zagranicznej. Redefinicji dokonano, wyodrębniając i analizując eksponowane cechy tego rozwoju, a następnie na nowo je łącząc i wzbogacając o współczesne ustalenia międzynarodowej, lokalistycznej dyskusji. Podstawowym, redefinicyjnym *novum*, nie mającym odpowiednika w piśmiennictwie, było ujęcie rozwoju lokalnego w dwóch perspektywach: lokalnej i ponadlokalnej, wyrażających łącznie paradygmat rozwoju lokalnego oraz wzbogaconych o warianty modelowe i rzeczywiste, a także statyczne i dynamiczne. Określono także cele tego rozwoju i jego podstawowe cechy. W dalszej kolejności przeprowadzono typologię ponadlokalnych relacji układu lokalnego z punktu widzenia ich wpływu na rozwój lokalny. Użyto kryteriów rodzaju wpływu relacji na ten rozwój oraz kryterium kierunku ich przebiegu między układem lokalnym a jego ponadlokalnym otoczeniem. W ten sposób wyodrębniono cztery rodzaje takich relacji: relacje waloryzacji i relacje animacji, korzystne dla rozwoju lokalnego, a także relacje supresji i relacje deprecjacji, niekorzystne dla tego rozwoju. W ramach każdego rodzaju wskazano szczegółowe warianty relacji, przeanalizowano ich przebieg oraz przedstawiono przykłady z praktyki. Prace te i ich wyniki zaprezentowano w pierwszym rozdziale książki.

Drugą fazę prac rozpoczęto od określenia istoty i znaczenia lokalnej oraz ponadlokalnych polityk rozwoju lokalnego. Przyjęcie ich przez odpowiednie władze oznacza

akceptację paradygmatu rozwoju lokalnego i jest warunkiem wstępnym, a także wyznacznikiem treści zarządzania rozwojem lokalnym w skali lokalnej i ponadlokalnej. Następnie określono pojęcie gminnego (lokalnego) zarządzania rozwojem lokalnym. Przyjęto, że jest to zarządzanie przekształcaniami struktur układu lokalnego, powiązań między nimi i ich powiązań z otoczeniem w takim sposób, by stanowiły one rozwój lokalny, przede wszystkim w perspektywie lokalnej. Opisano także jego mechanizm, wskazując, jak wewnętrzne i zewnętrzne funkcje organizacji tworzących gminny system samorządowy wpływają na struktury układu lokalnego i ich związki. To jego nowe ujęcie nie ma odpowiednika w dotychczasowym piśmiennictwie. W dalszej kolejności skupiono się na wadach podejścia władz gminnych do tego zarządzania, polegającego jedynie na wykonywaniu prawa, naśladowaniu innych władz i reagowaniu najgłośniejszymi wyrażanymi żądania społeczne. Podejście to określono jako administracyjne. Jako właściwe wskazano podejście strategiczne, oparte na długookresowym planie zawierającym cele szczegółowe rozwoju lokalnego i zadania służące ich osiągnięciu, czyli na strategii rozwoju lokalnego. Uznano jednak, że ujmowanie zarządzania wewnętrznymi i zewnętrznymi funkcjami organizacji gminnych w długookresowy plan i konsekwentne wdrażanie tego planu nie wystarczą do przemiany administracyjnego zarządzania rozwojem lokalnym w strategiczne. Za warunek konieczny tej transformacji przyjęto nadanie temu zarządzaniu także cech odzwierciedlających ponadlokalne relacje układu lokalnego, dzięki którym będzie ono specyficznie kontekstowo wobec ponadlokalnego otoczenia i uzyska wysoką zdolność do kreowania rozwoju lokalnego. Cechy te określono jako egzogeniczną utylitarność, neoendogeniczną absorpcyjność, protekcyjność, retencyjność i służebność ponadlokalną, a następnie zdefiniowano i szczegółowo omówiono. Zbiór tych cech i odpowiadające im działania zarządcze nazwano ponadlokalną perspektywą gminnego (lokalnego) zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym. Wyniki tych prac umocowano w dorobku zarządzania publicznego i odniesiono do jego współczesnych koncepcji. Czynności te oraz ich rezultaty przedstawiono w rozdziale drugim.

Następnym etapem prac było przeprowadzenie kwerendy rejestrów publikacji naukowych, poszukując badań ujawniających, jak wybrane zbiory władz lokalnych postrzegają i kształtują relacje między zarządzanymi układami lokalnymi a ponadlokalnym otoczeniem. Dzięki niej wykazano, że badania takie są rzadkością, a żadne z nich nie dotyczyło pełnego spektrum tych relacji kształtowanych na poziomie strategicznym. Wykazano w ten sposób istnienie praktycznego, generalnego problemu badawczego, polegającego na niedostatecznym rozpoznaniu realnej i istotnej aktywności samorządowej. Rozwiązywanie tego problemu badawczego postanowiono rozpocząć badaniem pilotażowym, obejmującym wybrany zbiór władz lokalnych, przydatnym dla teorii i praktyki zarządzania publicznego oraz możliwym do wykonania przez jednego badacza. Za odpowiednie do pilotażu uznano władze małych miast. Podstawą wyboru był łatwo dostrzegalny wpływ ponadlokalnych czynników na współczesną sytuację takich miast, zainteresowanie ich ponadlokalnymi relacjami ze strony naukowców, władz lokalnych i ponadlokalnych, przedsiębiorców oraz mieszkańców, a także dysponowanie przez autora obserwacjami zarządzania strategicznego takimi miastami.

Za pierwotne cele badań przyjęto:

- 1) identyfikację głównych cech ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym polskich, małych miast,
- 2) sformułowanie, na podstawie zidentyfikowanych cech, ogólnej charakterystyki tej perspektywy.

Za wtórne cele badań przyjęto:

- 1) sformułowanie kierunkowych zaleceń w zakresie lokalnego i ponadlokalnego doskonalenia ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym małych miast,
- 2) weryfikację przydatności i warunków wykorzystania wybranych źródeł informacji oraz metod i technik badawczych w diagnozowaniu ponadlokalnej perspektywy zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym.

Ze względu na wady i zalety dostępnych źródeł informacji oraz metod badawczych zastosowano strategię badawczą triangulacji. Polega ona na takim ich doborze i połączeniu, które kompensują ich wady i pogłębiają badania. Pierwszym, wybranym źródłem informacji o zarządzaniu byli burmistrzowie współtworzący badane władze. Specyfika tego źródła przesądziła o doborze do niego metody badań bezpośrednich – sondażu diagnostycznego techniką długiego wywiadu osobistego. Drugim źródłem były strategie rozwoju i plany rozwoju lokalnego, przyjęte przez badane władze. Do tego źródła przyporządkowano metodę pośrednią – analizę treści techniką kodowania. Od maja do grudnia 2014 r. obiema tymi metodami ilościowymi zbadano próbę 80 władz gmin obejmujących małe miasta (od 5 do 20 tys. mieszkańców) i położonych w całej Polsce. Trzecim źródłem informacji o zarządzaniu były grupy osób odgrywających kluczowe role w budowie i we wdrażaniu wspomnianych strategii i planów. Informacje z tego źródła autor pozyskał wcześniej, w latach 2000-2014, podczas budowy, wdrażania i ewaluacji 20 strategii rozwoju 12 gmin zawierających miasta wskazanego typu. W tym przypadku zastosowano metodę jakościowych badań terenowych, czyli metodę bezpośrednią, a w jej ramach techniki obserwacji uczestniczących i wywiadów jakościowych. Przedsięwzięcia te opisano w trzecim rozdziale książki.

Zebrany, obszerny materiał badawczy poddano obróbce metodami statystyki opisowej, indukcji niezupełnej, dedukcji, analogii, porównywania i przeciwstawiania. W rezultacie uzyskano szczegółowy obraz głównych cech ponadlokalnej perspektywy zarządzania rozwojem lokalnym polskich małych miast. Przedstawiono go w rozdziale czwartym. Zawiera on informacje o postrzeganiu przez badane władze:

- znaczenia dla rozwoju lokalnego poszczególnych, współczesnych i przyszłych (w perspektywie 10-15 lat) relacji waloryzacji, animacji, supresji i deprecjacji ich miast;
- własnych ról w kształtowaniu ponadlokalnych relacji ich miast,
- aktualnego i przyszłego, ogólnego wpływu ponadlokalnego otoczenia na rozwój ich miast oraz własnej roli w kształtowaniu ponadlokalnych relacji tych miast.

Zawiera również informacje o:

- relacjach, których głównie dotyczy egzogeniczna użyteczność, absorpcyjność, protekcyjność i retencyjność zarządzania strategicznego prowadzonego przez badane władze, a także o instrumentach najczęściej stosowanych w tym zakresie,

- pozycjonalności i neoendogeniczności tego zarządzania,
- zakresie i przypadkach służebności ponadlokalnej tego zarządzania.

W interpretacji danych ilościowych, ustalonych na podstawie sondażu diagnostycznego i analizy treści, wykorzystano informacje jakościowe zgromadzone podczas badań terenowych.

Na podstawie tych informacji sformułowano ogólną charakterystykę ponadlokalnej perspektywy zarządzania rozwojem lokalnym polskich małych miast, ze szczególnym uwzględnieniem jej unifikacji, specyfiki kontekstowej wobec ponadlokalnego otoczenia, fordowskich i postfordowskich wartości, na których się koncentruje, wpływu na nią ponadlokalnych polityk rozwoju, a także transformacji administracyjnego podejścia do zarządzania rozwojem lokalnym w strategiczne. Wykorzystując analizę aktów prawnych, studia literaturowe i analizę przyczynowo-skutkową, sformułowano również kierunkowe zalecenia w zakresie doskonalenia tej perspektywy zarządzania. Zaadresowano je do badanych władz, środowiska nauki związanego z zarządzaniem publicznym i władz państwowych. Dzięki analizie przebiegu i rezultatów badań oceniono także przydatność zastosowanych metod, technik i narzędzi oraz źródeł informacji w innych, analogicznych badaniach. Omówiono także ujawnione, specyficzne warunki ich stosowania. Badania zakończono wskazaniem przesłanek, kierunków i metod ich kontynuacji. Wszystkie te zagadnienia omówiono w ostatnim, piątym rozdziale.

Przeprowadzone badania opierały się na orientacji badawczej teorii krytycznej i charakterystycznej dla niej refleksyjności epistemicznej. Dotyczy to głównie dezaprobaty dla administracyjnego, pasywnego zarządzania rozwojem lokalnym, które nie przystaje do współczesnych procesów ponadlokalnych. Ma ono alternatywę – jest nią podejście strategiczne, obejmujące zajmowanie aktywnych pozycji wobec ponadlokalnego otoczenia. Podejście takie jest zgodne z cechami rozwoju lokalnego oraz jego paradygmatem i stanowi efekt międzynarodowego, lokalistycznego dyskursu. Tematyka badań i obszar badawczy, do którego one należą, sytuuje je w subdyscyplinie nauki o zarządzaniu, jaką jest zarządzanie publiczne. Ze względu na wielowymiarowy charakter rozwoju lokalnego i publicznych działań na rzecz jego kreowania niezbędne było uwzględnienie wybranych aspektów innych dyscyplin naukowych – ekonomii, socjologii, prawa, nauk o polityce publicznej i administracji. Ponadto przeprowadzone badania należą do nurtu badań służących ocenie polskiego systemu samorządowego, poszukiwaniu dróg jego reform i wyznaczaniu mu nowych ról w rozwoju kraju. W wymiarze międzynarodowym przebieg i wyniki omawianych badań wpisują się w zyskującą dziś na popularności, postulatyczną koncepcję zarządzania publicznego o wysokiej jakości (*good public governance*). Odpowiadają też koncepcji zarządzania wartością publiczną, która również zdobywa międzynarodowe uznanie (*public value management*). Mieszczą się także w koncepcji innowacyjnego zarządzania publicznego.